

Banliyö Krizlerinden Kimlik Krizine: Fransa'daki İsyanların Anatomisi - Cem Savaş

Geçtiğimiz 27 Haziran günü, Paris'in batı banliyösü Nanterre'de, içinde 3 kişi bulunan araca ateş açan bir polis memurunun, 17 yaşındaki Cezayir kökenli Fransız Nahel M.'yi trafik kontrolü esnasında öldürmesiyle başlayan ayaklanmalar kısa sürede ülke geneline yayıldı. Bu yeni isyan dalgası Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un terörizm, sarı yelekliler ve emeklilik yaşıyla ilgili protestoların ardından karşı karşıya kaldığı krizlere bir tane daha ekledi. Temmuz ortasına gelindiğinde kentsel şiddet ve yağma dalgasının yoğunluğu görece düşmüş olsa da yakılan ve

kullanılmaz hale getirilen araçlar ve talan edilen mağazaların yanı sıra Fransız bayrağının resmi bir sembol olarak yer aldığı belediye binaları, polis karakolları ve okullar da protestocular tarafından hedef alındı ve toplamda 2508 bina zarar gördü. Yerel kütüphaneler, tiyatrolar ve sinemalar gibi kültürel alanlar da protestolar boyunca yoğun bir şekilde tahrip edildi. Paris gibi büyük şehirlerde otobüs ve tramvay gibi toplu taşıma araçlarına milyonlarca avroluk maddi hasar verildiği tahmin ediliyor. Covid-19 salgını sonrası dönemde Fransa'nın yüksek turizm geliri beklentisinin zirve yaptığı 2023 yaz sezonu ve 2024'te düzenlenecek Olimpiyatlar öncesinde yaşanan bu toplumsal kriz ülkede adeta soğuk duş etkisi yarattı. İsyancılar nedeniyle daha şimdiden sadece Paris bölgesinde rezervasyonların yaklaşık dörde birinin iptal edildiği söyleniyor.

Protestoların şiddeti ve gözaltıların sayısı bugün için azalma eğilimine girse de Fransa sokaklarındaki polis varlığı kendisini hissettirmeye devam ediyor. Nahel M.'yi öldüren polisin açığa alınıp tutuklu olarak yargılanmasına karar verilmesine rağmen Fransa'nın geneline yayılmış bir toplumsal gerginliğin altını çizmekte yarar var. Nahel M.'nin ölümünün ardından bu trajik olayın *"açıklanamaz ve affedilemez"* olduğunu ifade eden Cumhurbaşkanı Macron ayrıca *"hiçbir şey genç bir insanın ölümünü haklı gösteremez"* şeklinde sükûnet telkin eden bir dil kullandı. Öte yandan, Macron, Cezayir kökenli gencin öldürülmesi sonrasında yaşanan şiddet eylemlerinin *"haklı gösterilemeyeceğini"* de ifade etti. Ancak, Macron'un çağrısı ve üst düzeye çıkarılan güvenlik önlemleri, protesto eylemlerinin önüne geçmekte yetersiz kaldı. Nahel M.'nin öldürülmesine tepki gösterenler, ülke genelinde farklı şehirlerde sokağa çıkarak güvenlik güçleriyle çatışmaya başladı ve olaylar Paris'in banliyölerinden Marsilya ve Lyon başta olmak üzere ülkenin diğer kentlerine hızlı bir biçimde yayıldı. Protestoları kontrol altına alabilmek için İçişleri Bakanlığı tarafından 45.000 polis ve özel kuvvet görevlendirilse

de bugün gelinen noktada Macron yönetimi ağır bir bilanço ile karşı karşıya.

Belirli şehirlerde alınan kısmi sokağa

çıkma yasakları ve yaygınlaşan gözaltılar ile Fransa'da

yaşanan son şiddet dalgası, ülkenin yakın tarihine damga vuran 2005 banliyö krizini

hatırlattı: 2005'te Nanterre gibi Paris'in bir başka banliyösü olan

Clichy-sous-Bois'da

yaşayan iki genç, polis kontrolünden kaçarken bir trafoya girmiş ve burada

elektriğe kapılarak trajik bir şekilde hayatlarını kaybetmişti. Bu olayın ardından

çıkan protestolar 3 hafta boyunca devam etmiş ve güvenliği tesis edebilmek için

dönemin Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, olağanüstü hâl ilan etmişti. 2005'ten

bu yana, Fransız banliyölerinde polis şiddetine dayalı, ölüm ya da yaralanmaya

neden olan olaylar yaşansa da Nahel M.'nin

öldürülmesiyle patlak veren isyan dalgasına benzer bir süreç hiç yaşanmamıştı.

Aslında, tıpkı 2005'te

olduğu gibi bugün de protestocular sosyal yardım eksikliği, ırkçılık, ayrımcılık

ve polis şiddetine karşı ses yükseltiyor. Bu çerçevede, polis karşıtı şiddet

olaylarının yarattığı tansiyon görece azalsa da ülke yeniden ivme kazanabilecek

potansiyel bir isyan dalgasının içinden tam olarak çıkabilmiş değil. Fransa'daki

merkez sağın bir kısmı ile Marine Le Pen ve Eric Zemmour gibi aşırı sağcıların,

yaşanan toplumsal kriz ortamından kendilerine nasıl bir pay çıkarabilecekleri

tartışılırken, Fransa'daki olaylar Belçika ve Almanya gibi yüksek oranda göçmen

nüfusu barındıran diğer Avrupa ülkeleri ve göç hareketlerini Frontex gibi

kurumlarla kısıtlamaya çabalayan Avrupa Birliği (AB) için de büyük önem taşıyor.

Aslında 27 Haziran'daki

dramatik olayın ardından Macron yönetimi için olağanüstü hâl opsiyonu masadaydı.

Ancak 2005'teki banliyö krizinden farklı olarak

bu seçenek tercih edilmedi. Bu açıdan bakıldığında, ek güvenlik önlemlerinin alınmasıyla

şu an için krize kısa vadeli bir çözüm bulunmuş gibi gözüküyor. Olağanüstü hâl

dışında da 2005 ve 2023 krizleri arasında bazı farklardan söz edilebilir. İlk

olarak, 2005'le karşılaştırıldığında bugün yaşanan

kriz, büyük kentlerden oldukça küçük yerel yönetimlerine kadar daha geniş bir sahada cereyan etmiş ve şiddetin açıkça yaygın ve görünür hale gelmesine sebep olmuştur. Bilhassa, 2005 olaylarından farklı olarak sosyal medya platformlarının oynadığı rol çok çarpıcıdır. Nahel M.'nin öldürülmesini gösteren kısa bir videonun sosyal ağlarda dolaşıma girip gençler arasında infiale neden olması önemli bir gelişmedir. Bu noktada, Fransız siyaseti, George Floyd'un öldürülme sahnelerinin sosyal medya ağlarında paylaşıldıktan sonra protesto olaylarının yaşandığı ABD ile benzerlik göstermektedir. Her iki örnekte de sosyal ağlarda adeta "viral" bir şekilde yayılan ve polis şiddetine karşı banliyö ya da gettolardan yükselen benzer bir duygusal temsil ve toplumsal tepkiler bütünü ile karşı karşıyayız. Öte yandan, Cumhurbaşkanı Macron'ın yanı sıra Adalet ve İçişleri Bakanları'nın kullandıkları ifadelerine bakıldığında "*yangına körükle giden*" ve "*çıkan isyanları alevlendiren*" TikTok, Snapchat, Twitter gibi sosyal medya ağları Fransız resmi söyleminde hedef tahtasına konmuş ve yakın takibe alınmıştır. Başbakan Élisabeth Borne başkanlığındaki hükümetin, bir Batı demokrasisinde kolayca düşünülüp uygulanabilir görünmemekle birlikte, sosyal medya ağlarındaki "hassas" ve "tehlikeli" içeriklerin kaldırılacağı ve "karmaşa ve kaos çağırısı" yapan internet kullanıcılarının belirlenerek ve bunların peşine düşüleceğini ifade etmesi ise bir başka tartışmayı başlattı.

Krizin kısa bir sosyolojik tahlili yapılırsa, özellikle işçi sınıfının yoğunlaştığı Fransa'nın banliyölerinde yaşayan ve kendini toplumdan dışlanmış hisseden gençlerin, polis tarafından öldürülen Nahel'in yerinde kendilerinin de olabileceklerini düşünmeleri son derece doğaldır. Olaylarla ilgili sorgulanan 3915 kişi içinden 1244'ünün yaşı 18'in altındadır. Buna ilave olarak, gözaltına alınanların %60'ının önceden sabıkası yok. Göçmenlerin yaşadığı Fransız banliyölerinde büyük çoğunlukla üçüncü veyahut dördüncü

nesil Fransızlar yaşıyor. Ve bu nüfusun büyük bir kısmını gençler oluşturuyor. Fransa İçişleri Bakanı Gerald Darmanın'ın sözünü ettiği isyanları planlayan “küçük gruplar” ve eylemlerini “sosyal medya üzerinden örgütleyen gençler” tam da bu semtlerde doğmuş gençler. Doğduklarından beri Fransız banliyölerinde yaşayan bu gençler ile polis arasındaki çatışma ve şiddet ilişkisi Fransız toplumundaki yapısal sorunları açığa çıkardı.

Bu yapısal sorunlarla ilgili olarak, Fransız banliyölerinde özellikle kimliğe dayalı bir dışlanma söz konusu. Nahel M.'nin ölümünden sonra yaşanan protestolarda da gençlerin kategorik bir aşağılanmanın körüklediği bir toplumsal öfke ile karşı karşıya olduklarını söylememiz gerekir. Bu *klişe* olarak söylenegelen basit bir “ırkçılık”, “göçmen karşıtlığı”, “İslamofobi” ya da “postkolonyal sorunlar”ın ötesinde ele alınması gereken daha ziyade kimliksel bir olgudur. Şurası bir gerçektir ki, Fransız banliyölerinde yaşayan gençlerin maruz kaldığı yapısal sorunlar yeni olmayıp daha önceki kuşaklardan ve uygulanan siyasetten miras kalan ve bir türlü tam olarak çözülemeyen meselelerdir. Banliyölerde yaşayan birçok gencin geleceğe yönelik inançlarıyla birlikte, umutları ve hayalleri de gitgide azalmaktadır. Son isyan dalgasında da görüleceği üzere, banliyölerde yaşayan insanların zaten polisle ilgili hiç de olumlu olmayan bir ilişkisinin olduğu görülmektedir. Sokakta düzenli olarak yapılan kimlik kontrollerine maruz kalmaları buna bir örnektir. Bu noktada, yaşları 14 ila 20 arasında değişen, özellikle Afrika ve Arap kökenli, çoğunluğu Mağrip bölgesinden gelen ailelerin çocukları olan gençler, polis ve diğer güvenlik kuvvetlerinin kendilerine “Fransızmış” gibi yaklaşmadığını ifade etmektedir. Genç protestocuların “*Nahel için intikam*” ya da “*Nahel için Adalet*” sloganları ve duvar yazıları arasına sıkışan söylemlerinde, “ikinci sınıf vatandaş” olarak algılanmanın yarattığı toplumsal kırılmalara ve şiddet

olaylarına koşut olarak gelişen intikam alma duygularına da dikkat çekmek lazım. Bir yandan toplumun bu dışlanmış kesimleri marjinalleşirken, merkezi hükümetin siyasal söyleminin de gitgide toplumsal gerçekliklerden kopuk ve yabancılaşmış bir

yerde durduğu belirtilmelidir. Gençler tarafından 17 yaşında bir insanın bir hiç uğruna öldürülmesinin yarattığı öfke, nefret ve intikam duygularına yönelik empati kuramayan ve birçok gözlemciye göre etkisiz bir siyasal dil tercih eden Macron yönetimi, bu kesimin Fransız Cumhuriyeti değerleriyle yaşadığı aidiyet sorunlarını tam olarak kavrayamamakta ve bu gençlerin ebeveynlerini sorumsuzlukla suçlamaktadır.

Fransa'da

özellikle gençlere yönelik daha kapsayıcı eğitim politikalarına dayalı bir *toplumsal rehabilitasyona* gereksinim hiçbir zaman olmadığı kadar ortaya çıkmıştır.

Macron, son protestolardan sonra 220 belediye başkanıyla yaptığı toplantıda, yaşananların

nedenlerini uzun vadede ele almak ve tahrip edilen banliyölerdeki altyapı çalışmalarına

ağırlık vermek isteğini açıkladı. Bu siyasal söylemin, orta ve uzun vadede ne ölçüde

etkili olacağını şimdiden ön görmek pek de mümkün olmasa da banliyölerin durumunun 2005'e

göre birçok bakımdan değiştiğini de görüyoruz. Bugün, bir şekilde "geri kalmış" ya da "geri bırakılmış" alanlar söyleminin ötesinde, milyarlarca avro

harcanan *Grand Paris Express* örneğinde görüleceği gibi metro, otobüs ve tramvay bağlantıları ile şehir merkezleriyle bağları artırılan ve toplumsal ayrışma

ile mücadele etmeyi hedefleyen bir şehir planlaması ile karşı karşıyayız. Buna ek olarak, 2024 Olimpiyatları'nın yönetildiği merkez de Paris'in

kuzey banliyösü olan Aubervilliers'de

yer alıyor. Paris, Lyon ya da Marsilya gibi diğer kentlerin banliyölerinde yükselen yeni modern binalara ve diğer alt yapı yatırımlarına bakıldığında, merkezi yönetimin

ekonomik açıdan bu bölgelerden koptuğunu ileri sürmek pek de gerçekçi değil.

Ayrıca, polis kuvvetleri içinde de Afrikalı ya da Mağrip kökenli polislerin sayısı da geçmişse nazaran oldukça fazla. Öte yandan, *Sciences Po* (Siyasal

Bilgiler Enstitüsü) ya da *École Nationale d'Administration*

(Ulusal İdare Okulu-ENA) gibi Fransa'nın seçkin olarak kabul gören okulları da banliyölerden gitgide daha fazla öğrenci kabul etmeye başladı.

Tüm bu "açılım"lara rağmen, 27 Haziran'dan bu yana ülke tam anlamıyla toplumsal, siyasal ve güvenlik odaklı bir krizle sarsılıyor. Macron yönetiminin "hassas mahalle"ler olarak tanımladığı banliyölerde yaşayanlarla toplumsal adaletsizlik ve siyasal-kültürel marjinalleşme konusunda nasıl bir yol izleyeceği ve ne tür bir siyasal iletişim stratejisi izleyeceği halen muğlaklığını korumaktadır. Eski Başbakanlardan Lionel Jospin'in 1998'de uygulamaya koyduğu, polis kuvvetleriyle banliyölerde yaşayan topluluklar arasındaki diyalogu ve etkileşimi artırmaya yönelik bir uygulama olan "mahalle polisi" (*police de proximité*) doktrini eski cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy döneminde kaldırılmıştı. Bu seçenek Macron tarafından gündeme alınmasa da aslında bugün Fransa için en çok ihtiyaç duyulan bir seçenek olarak tartışılması gereken bir konudur. Söz konusu toplumsal kesimlerle iletişim kanallarının zayıflaması sonucu protestolar daha da şiddetlenmekte ve kendi kendini yıkan bir hal almaktadır. Buradan hareketle, Nahel M.'nin ölümünden sonra gerçekleşen isyanların, 1789 Fransız Devrimi, 1848 Devrimleri, 1871 Paris Komünü ya da 1968 Öğrenci Hareketleri gibi yapıcı-dönüştürücü bir yönünden söz etmek pek mümkün değildir. Paris ve diğer kentlerde gerçekleşen talan ve yağma eylemleri daha ziyade kendi kendini yok eden (*auto-destruction*) ve toplumsal ilerlemenin dışında kalıp marjinalleşen ve ilerlemeyi geriye saran bir şiddet eylemleri bütünü olarak değerlendirilebilir. Tüm bu sorunları daha da çözümsüz hale getiren ise daha önceki Cumhurbaşkanı gibi Macron'un da banliyö merkezli gözüke de gitgide yaygınlaşan yıkıcı şiddet kısırdöngüsünün kökenindeki ayrımcılık, dışlanma ve marjinalleşme gibi yapısal meselelere şu an için kulaklarını tıkıyor gibi gözükmektedir.

Dr. Cem Savaş, Yeditepe Üniversitesi

2008 yılında Galatasaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olmuş, 2009 yılında Paris VIII Üniversitesi'ne bağlı Fransız Jeopolitika Enstitüsü'nde (Institut Français de Géopolitique) yüksek lisansını tamamlamıştır. 2009-2011 yılları arasında Kanada'da araştırma yapmış ve 2011 yılında Laval Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. 2012 yılında Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler programına başlamıştır. 2016-2017 döneminde Fransa'da Grenoble Alpes Üniversitesi'nde bir saha çalışması yaptıktan sonra Fransız dış politikası, frankofoni ve kültürel diplomasi üzerine yazdığı tez çalışmasını 2019'da tamamlamıştır. 2020-21 döneminde İstanbul Gelişim Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmıştır. Yeditepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (Fransızca) bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmakta ve Hermès Dergisi'nin (CNRS, Fransa) Türkiye Ofisi'ni yönetmektedir. İlgi Alanları, Fransız Dış Politikası, Jeopolitik yaklaşımlar, Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Avrupa çalışmalarıdır.

Bu Yazıya Atıf İçin: Cem Savaş , “Banliyö Krizlerinden Kimlik Krizine:

Fransa'daki İsyanların Anatomisi", *Panorama*, Çevrimiçi Yayın , 11 Temmuz 2023,
<https://www.uikpanorama.com/blog/2023/07/11/cs/>

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.